

“Dünyada Başka Şekilde Yaşamak da Mümkün mü?” Değer Eğitiminde “Küçük Kara Balık” Örneği*

“Is It Possible to Live in The World Differently?” An Example “The Little Black Fish” in Value Education

Ş. Dilek Belet Boyacı**
Mediha Güner
Gonca Babadağ

To cite this article/Atf için:

Belet Boyacı, Ş. D., Güner, M., & Babadağ, G. (2017). “Dünyada başka şekilde yaşamak da mümkün mü?” Değer eğitiminde “Küçük Kara Balık” örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 5(3), 172-194. www.enadonline.com DOI: 10.14689/issn.2148-2624.1.5c3s8m

Öz. Samed Behrengi'nin masal türünde yazılmış olan “Küçük Kara Balık” kitabının içerdiği değerler bakımından incelenmesini amaçlayan bu çalışmada analitik araştırma yöntemi benimsenmiştir. Doküman incelemesi yoluyla toplanan araştırmanın verileri içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda Küçük Kara Balık kitabının çözümlenmesi ile ortaya çıkan temaların; güç, başarı, hazcılık, uyarılım, güvenlik, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, uyma ve geleneksellik olduğu ve bu temalarda en çok vurgulanan değerlerin merak duyabilmek (özyönelim), kendi amaçlarını seçebilmek (özyönelim), özgür olmak (özyönelim), açık sözlülük (özyönelim), cesur olmak (uyarılım), anlamlı bir hayat (iyilikseverlik) ve kibarlık (uyma) olduğu bulunmuştur. Ayrıca masalda toplumsal düzenin sürmesini istemek (güvenlik), itaatkâr olmak (uyma), hayatın verdiklerini kabullenmek ve geleneklere bağlı olmak (geleneksellik), otorite sahibi olmak ve sosyal güç sahibi olmak (güç) gibi değerlerin desteklenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda Küçük Kara Balık masal kitabı kullanılarak, özellikle ilkökul düzeyinde özyönelim teması altında bulunan değerlerin kazandırılmasına yönelik etkinliklerin yapılabileceği, ileriki araştırmalara yönelik bu masal kitabıyla değer eğitiminin ilişkilendirildiği nitel ve nicel çalışmalar düzenlenebileceği ve değer sınıflaması içinde yer alan özyönelim, iyilikseverlik gibi değerlerin kazandırılmasına yönelik Küçük Kara Balık kitabının etkisini belirlemek üzere deneme modelleri ile araştırmalar desenlenebileceği yönünde öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer eğitimi, Küçük Kara Balık, Türkçe öğretimi

Abstract. In this study, an analytical research method was adopted to examine Samed Behrengi's children's tale book, “The Little Black Fish”, in terms of the values the book contains. The research data collected through a document review were analyzed through content analysis. According to the outcomes of the research, the themes that emerged due to the analysis of the book “The Little Black Fish” were determined as power, achievement, hedonism, stimulation, security, self-direction, universalism, benevolence, conformity and tradition, and the values that are most emphasized within these themes were the ability to wonder (self-direction), the ability to choose own goals (self-direction), being free (self-direction), outspokenness (self-direction), being courageous (stimulation), a meaningful life (benevolence) and kindness (conformity). Furthermore, it was concluded that values such as the desire of sustaining the social order (security), obedience (conformity), acceptance of what life brings and depending on traditions (tradition), having authority and social influence (power) were unsupported in this children's tale. In the concluding remarks of this research, suggestions regarding research design through the use of experimental models were provided for further qualitative and quantitative studies that associate value education with the tale book “The Little Black Fish” and in order to understand the effects of the book on delivering values such as self-direction and benevolence that are within the value classifications by proposing activities through which the students would acquire the values included in the self-direction theme in the curriculum using “The Little Black Fish” children's tale book.

Keywords: Value education, The Little Black Fish, Turkish teaching

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 12.07.2017

Düzeltilme: 20.10.2017

Kabul Tarihi: 15.11.2017

* Bu çalışma 4-6 Mayıs 2017 tarihlerinde Eskişehir’de düzenlenen 6. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu’na - USBES6 sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Sorumlu yazar / Correspondence: Doç. Dr., Ş. Dilek BELET BOYACI Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye, e-mail: sdbelet@anadolu.edu.tr,

Giriş

Znaniecki (1918'den aktaran Bilgin, 1999) tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramının Latince "kıymetli olmak" veya "güçlü olmak" anlamını taşıyan *valere* kökünden türetildiği görülmektedir. Başlangıçta felsefe bilimi içinde incelenen ve ahlak kuralları ile ilişkilendirilen değer kavramı, günümüzde işletme, tıp, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinin de ilgi alanına girmiştir (Baloğlu ve Balgalmış, 2005, s. 21). Belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanan değer, insanların davranışlarına kaynaklık etmekte ve bu davranışları yargılamayı sağlamaktadır (Erdem, 2003). Değerler bireylere; nelerin önemli olduğuna, bireylerin neleri tercih etmeleri ve nasıl yaşamaları gerektiğine dair kılavuzluk etmektedir (Akbaş, 2008). Değerleri bireylerin hayatında işaret levhalarına benzeten Aydın ve Akyol Gürlü (2014), tehlikeli eğimlerde ve kaygan zeminlerde değerlerin bireylerde hazırbulunuşluk oluşturarak onlara yol gösterdiğini ifade etmektedir. Bu anlamda değerler yaşamımızda önem verdiğimiz ve yaşamamızı etkileyen düşüncelerdir (Doğanay, 2011).

Schwartz (2007) tarafından; duygulara sıkı sıkıya bağlı olan inançlar bütünü, insanların ulaşmaya çalıştıkları, arzu edilen hedeflere atıfta bulunan motive edici bir yapı olarak tanımlanan değerler, Beck (1990, s.2) tarafından "insan refahını dengeleyen şeyler" olarak ifade edilmiştir. Eylemlerin, politikaların, kişilerin ve olayların seçiminde veya değerlendirilmesinde bireylere yol gösteren değerler, bu seçimlerde standartlar veya ölçütler olarak kullanılmaktadır (Schwartz, 2007). Bireylerin değerlerini ise çevreleriyle olan etkileşimleri ve iletişimleri sonucunda davranışlarına kaynaklık eden duygu ve düşünceleri oluşturmaktadır (Çelik, 2016). İlgili literatürdeki farklı tanımlamaların yanı sıra değerlere ilişkin farklı sınıflandırmalar da bulunmaktadır. Rokeach (1973'den aktaran Yiğittir, 2012, s.3) ve Schwartz (1992) tarafından yapılan sınıflamalar değer sınıflamaları arasında en çok kabul edilen sınıflamalar arasında yer almaktadır (Baloğlu ve Balgalmış, 2005; Yiğittir, 2012). Kişinin sahip olduğu değer sayısının onun biyolojik ve sosyal olarak bir araya getirdikleriyle ve ihtiyaçlarıyla eşit ya da sınırlı olduğu görüşünden hareketle Tablo 1'de de görüldüğü gibi Rokeach (1973'den aktaran Yiğittir, 2012) değerleri amaç ve araç değerler olarak sınıflandırmıştır.

Tablo 1.

M. Rokeach'ın Değer Sınıflaması (1973'den Aktaran Yiğittir, 2012)

Amaç değerler		Araç değerler	
Rahat bir hayat	İç huzuru	Hırslı/istekli	Hayal gücü kuvvetli
Heyecanlı bir hayat	Gerçek sevgi	Ufku geniş olma	Bağımsızlık
Başarma hissi	Ulusal güvenlik	Kabiliyetli	Entelektüel
Barış içinde bir dünya	Zevk	Neşeli	Mantıklı
Güzellikler dünyası	Kurtuluş	Temiz	Sevgi dolu/sevecen
Eşitlik	Özsaygı	Cesaretli	İtaatkâr
Aile güvenliği	Sosyal tanınma	Affedici	Kibar
Özgürlük	Gerçek dostluk	Yardımsızlık	Sorumlu
Mutluluk	Bilgelik/hikmet	Dürüst	Özkontrol

Amaç değerler hayatın temel amaçları ile araç değerler ise bu amaçlara ulaşmak için kullanılacak davranış tarzları ile ilgilidir. Amaç değerler kişisel ya da toplumsal merkezli olabilir, araç değerler ise ahlaki içerikli ya da yeterliliğe ilişkindir (Bilgin, 1999). Bu iki değer sistemi birbirinden ayrı fakat aynı zamanda karşılıklı olarak birbiriyle ilişkilidir. Bir davranış tarzı birkaç amaç değerini kazanımı için araç olabilirken, birkaç davranış tarzı bir amaç değerini kazanımı için araç olabilir (Demirhan İşcan, 2007).

Schwartz tarafından 1992 yılında yapılan, değer yöneliminin içerik ve yapısı hakkında 40'tan fazla ülkede uygulanan ve evrensel 10 değer tipi ile bunların içerdiği 56 alt değeri kapsayan sınıflandırma ise Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2.

Schwartz'ın Değer Sınıflaması (Schwartz, 1994; Schwartz vd., 2012)

Değer Tipi	Tanım ve Amaç	İçerdikleri Alt Değerler
Özyönelim	Bağımsız düşünce ve eylem tercihi, yaratıcılık, keşif ve inceleme	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak
Uyarılım	Heyecan, yenilik arayışı ve hayata meydan okuma	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Hazcılık	Bireysel zevk ve hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak
Başarı	Sosyal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, özsaygı[zeki olmak]
Güç	Sosyal konum ve saygınlık, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim veya kontrol gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görünümü koruyabilmek [sosyal tanınma]
Güvenlik	Toplumun, kişisel ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzur ve istikrarı	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek [bağlılık duygusu, sağlıklı olmak].
Uyma	Başkalarını üzen ya da onlara zarar verecek ve sosyal beklentileri veya normları ihlal edebilecek eylem, eğilim ve dürtülerin kısıtlanması	Kibar olma, itaatkâr olmak, ana babaya ve yaşlılara değer vermek, özdenetim
Geleneksellik	Geleneksel kültüre veya dinin sağladığı gelenek ve düşüncelere saygı, bağlılık ve kabul	Alçak gönüllü olmak, dindar olmak, hayatın verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak, [dünyevi işlerden el-ayak çekmek]
İyilikseverlik	Kişinin yakınlık içinde bulunduğu kimselerin iyiliğini gözetmesi ve geliştirmesi	Yardımsaver olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, [gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat]
Evrenselcilik	Anlayışlı, takdir edici ve hoşgörülü olma, tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetme	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, sosyal adalet, eşitlik, barış içinde bir dünya istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak, [iç uyum]

Tablo 2' de kültürlerarası karşılaştırmalarda tutarlı sonuçlar vermediği saptanan değerler parantez içerisinde belirtilmiştir (Schwartz, 1992; 1994). Değerler, ilkelere ve temel inançlara atıfta bulunan, kurallar ya da eylemlerin değerlendirilmesinde davranışa ya da referans noktalarına hizmet eden ve

kişisel bütünlük ile kişisel kimliğe yakından bağlı olan genel idealler, standartlar ya da hayata karşı bakış açılarıdır (Halstead, 1996) ve büyük ölçüde toplumdan ve onun kurumlarından türetilen ve öğrenilen standartlardır (Rokeach, 1979, s.6). Bu bağlamda toplumu ayakta tutan değerler sistemi (Akbaş, 2008), o toplumun önemli gördüğü davranış ve tutumlar ile hayata bakışı açısını yansıtmaktadır (Aktepe ve Yel, 2009).

Toplum tarafından tanımlanan benlik duygusunun gelişimine rehberlik eden değerler (Rokeach, 1979, s.6), toplumsal birlikteliği sağlayan ve toplumların gelecek nesillere aktarılmasına hizmet eden kültürün de merkezinde yer almaktadır. Değer yargıları bir ulusun kültürünü oluşturmaktadır (Tezcan, 1993). Kültürün güçlü olması toplumda geçerli olan değerlerin bireyler tarafından paylaşılmasıyla doğrudan ilişkilidir (Ulusoy ve Tay, 2011). Çünkü toplum tarafından benimsenen değerler birleştirici bir rol üstlenmektedirler (MEB, 2009). Bu anlamda değerler sosyal hayatı düzenleyip bireyler arası bağlılığı artırmanın ötesinde toplumların devamlılığını sağlamak için geçmişini ve kültürünü bilen nesillerin yetiştirilmesinde de önemlidir (Şentürk ve Aktaş, 2015). Toplumsal yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri olan değerlerin toplumun varlığı üzerindeki etkisi yadsınamayacağı için değerler ve değer aktarımının gerekliliği gündeme gelmektedir. Toplumsal bütünlük ve huzurun sürdürülebilmesi ancak toplumdaki değerlerin yeni nesillere aktarılması ile mümkündür (Ulusoy ve Arslan, 2014).

Durkheim, eğitimi yetişkin kuşakların genç kuşaklara değer aktarması olarak tanımlamaktadır (Tezcan, 1993). Çocuk her açıdan gelişim döneminde olduğundan ona verilen eğitim, içinde yaşayacağı ve bireyi olacağı toplumu da şekillendirdiği için oldukça önemlidir (Erdal, 2009). Planlı ve bilinçli bir şekilde olsun ya da olmasın değer eğitimi ailede başlamaktadır. Ailenin erken yaşlarda çocuğa kazandırdığı değerlerin etkileri toplumsal yaşamda çocuğa kılavuzluk ederek genellikle yaşamının sonuna kadar etkisini sürdürmektedir (Yazar, 2014). Sosyal çevre, sivil toplum kuruluşları ve medya gibi unsurlar da değer aktarımında etkili bir rol oynamaktadır (Eraslan ve Erdoğan, 2015). Değer aktarımında toplumun ve ailenin yanı sıra eğitim kurumları da önemli görevler üstlenmektedir. Özellikle temel eğitimden itibaren belirli değerleri çocuklara kazandırmak ve onlarda sağlam bir zemin oluşturmak eğitimin en önemli görevleri arasında yer almaktadır (Yel ve Aladağ, 2009). Ancak bu sayede bu sağlam zemin üzerinde değerlerin geliştirilmesi, içselleştirilmesi ve hayata yansıtılması sağlanabilir (Şentürk ve Aktaş, 2015). Bu noktada eğitim ortamlarında öncelikli değerlerin ne olduğunun belirlenmesi ve sonraki nesillere nasıl kazandırılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Kazandırılacak değerlerin öğretiminde ise yakın çevreden yola çıkılmalı, kültürel özelliklerden yararlanılmalı ve öğretimde uygun olan strateji, yöntem ve teknikler ile kaynaklar ortaya konulmalıdır. Bu kapsamda değer eğitimi çeşitli kaynaklardan yararlanılmaktadır. Edebi eserler içinde yer alan çocuk edebiyatı ürünleri de Karatay'a (2007a) göre değer eğitimi için kullanılabilir kaynaklar arasında yer almaktadır.

Edebi eserler, yaşama ayna tutarak bir toplumun yaşam biçimlerini, gelenek, görenek ve değerlerini gelecek nesillere aktarmaktadır (Yılar, 2016). Bu bağlamda edebi eserler insana özgü bazı değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi noktasında önemli rol oynamaktadır (Karatay, Destebaşı ve Demirbaş 2015). Çocuk edebiyatı ise özellikle 2-14 yaş arası çocuklara yönelik olarak hazırlanmış; çocuğun bilişsel, duyuşsal ve algısal gelişimini destekleyen ve onu geliştiren pek çok faktörü içinde barındıran onların hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı eserleri kapsamaktadır (Demirel, 2010; Genç ve Yalınkılıç, 2011). Masal, hikâye, destan, roman, anı, biyografik eserler, gezi yazıları, tekerleme, bilmece, şiir, fen ve doğa olaylarını anlatan yazılar çocuk edebiyatı ürünlerine örnek gösterilebilir (Geçgel ve Demir, 2012). Türü ne olursa olsun çocuk edebiyatı ürünleri konuları, kahramanları ve anlatım

teknikleri açısından çocukların renkli ve masum dünyasını zenginleştirmeyi ve onlara birtakım değerleri ve davranışları kazandırmayı amaçlamaktadır (Arseven, 2005). Bu bağlamda çocuk düzeyine uygun bir dille kaleme alınmış, çocuk duyarlılığıyla örülmüş, eğitici yönüyle ortaya çıkan ve çocukta olumlu izlenim bırakmayı amaçlayan (Karatay, 2007b) çocuk edebiyatı ürünleri çocukların dil gelişimlerini, kişisel ve sosyal gelişimlerini destekleyerek iç ve dış dünyalarına katkıda bulunurken aynı zamanda onlara insani değerler de kazandırmaktadır. Çocukların topluma uyumlu hale getirilmesi; çevreye ve hayvanlara karşı duyarlılık kazanmalarının sağlanması ve onlara ulusal ve evrensel değerlerin kazandırılmasında çocuk edebiyatı ürünleri önemli rol oynamaktadır (Akçay ve Baş, 2015; Arseven, 2005; Deveci, Belet, Türe, 2013; Dirican ve Dağlıoğlu, 2014). Kendisi için oluşturulan bu ürünlerde kendi hayatının benzeriyle karşılaşan çocuk, yazılan veya anlatılanla yaşadıkları arasında bağlantı kurma ve karşılaştırma yapma fırsatını yakalamaktadır (Karatay, 2007b). Çocuğu doğrudan eğitmek amacı taşımayan bu ürünler çocuğun çevreyi algılamasına ve karşılaşabileceği durumlar karşısında olumlu tutum ve davranışlar sergilemesine imkân tanımaktadır. Bu doğrultuda çocuk edebiyatı denildiğinde ilk akla gelen türlerden biri olan masal (Aslan, 2016) da çocuğun düşünce ve ifade becerilerini geliştirmenin yanı sıra çocukta milli ve evrensel değerlere ilişkin bir bilinç uyandırmaktadır. Gerçek hayatta olduğu gibi masalarda da iyi ile kötü, doğru ile yanlış, güzel ve çirkin, güçlü ve zayıf bir arada bulunmaktadır (Helimoğlu Yavuz, 1998). Çocuksu duyarlılığı en iyi yansıtan edebi ürünlerden biri olan masallar (Uçak, 2010), sembolik unsurlardan ayıklandığında ortaya gerçek hayat çıkmaktadır. Masallar, çocuk ruhunu besleyip hayal dünyasını zenginleştirirken gerçeği dolaylı olarak anlatarak çocuğu hayata dolayısıyla geleceğe hazırlamaktadır (Şirin, 1994). Ürünü oldukları toplumun kültürel aynaları olan masalarda, kahramanlar ve olay örgüsü aracılığıyla; yaşam deneyimlerinden hareketle yeni yetişen kuşaklar uyarılmaya, yönlendirilmeye, eğitime ve hayata hazırlanmaya çalışılmaktadır. Başka bir deyişle masallar, kültürün nesilden nesile aktarılmasına, toplumların maddi ve manevî değerlerinin korunup yaşatılmasına hizmet etmektedir (Helimoğlu Yavuz, 1998; Şirin, 1994).

Yeni kuşaklara aktarılmak istenen değerlerin niteliği kadar bu değerlerin nasıl aktarıldığı da önem arz etmektedir. Bu noktada çocuklara değerlerin kazandırılmasında doğrudan ya da dolaylı değer eğitimi yaklaşımları kullanılabilir (Belet ve Deveci, 2008). Değer eğitiminde kullanılacak edebi ürünlerde doğrudan öğüt vermek yerine sebep-sonuç ilişkisi kurulmaya çalışılmalıdır. Ayrıca bu ürünler çocuğun esnek düşünmesine ve yaratıcılığına hizmet etmeli, onun duyuşsal dünyasını beslemeli, ilgisini çekmeli, merak uyandırmalı ve onu öğrenmeye karşı güdülemelidir (Güleryüz, 2006). Çocuğun anlama ve kavrama yetisi göz önünde bulundurulduğunda öğretilmek istenen değerlerin masal kurmacası içinde etkin bir şekilde iletilebileceği söylenebilir (Uçak, 2010). Nitekim Demirel (2010) de çocuklar için yazılan edebi eserlerde verilmek istenen iletilerin çocuğun gelişim alanlarını olumlu etkilemesi gerektiğini ifade etmekte ve bu iletilerin onun yaşam gerçeklerine uygun olarak sanatsal bir dille, doğrudan değil ama anlaşılır bir üslupla verilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Genellikle eserlerini masal tarzında yazan ve hayal ürünü olaylar içinde hayatın gerçeklerini dolaylı yoldan okuyucuya aktarmayı amaçlayan Samet Behrengi'nin (Erkan ve Aykaç, 2014) Küçük Kara Balık adlı kitabının değer eğitiminde kullanılabilir eserlerden biri olduğu düşünülmektedir. Küçük Kara Balık, İranlı yazar Samed Behrengi'nin ilk olarak 1968 yılında yayımlanan masal türündeki bir yapıttır. Bu yapıtta, denizin en derin sularında yaşayan yaşlı bir balığın, çocuklarına ve torunlarına anlattığı bir öyküden yola çıkılmıştır. Masalda bir ırmakta yaşayan küçük kara balığın, çevresindeki bütün baskılara rağmen denize ve özgürlüğe ulaşma çabası, karşılaştığı zorluklara karşı direnerek yaşamı pahasına amacına ulaşması ve geride kalıp onu engellemeye çalışan bütün balıklara yol gösterici olması anlatılmaktadır.

Behrengi eserlerinde iletilerin çocuklara aktarılmasında dolaylı değer eğitimi yaklaşımına paralel olarak genellikle dolaylı yoldan aktarım dilini kullanmıştır (Erkan ve Aykaç, 2014). Bu tür bir anlatım tarzıyla Behrengi, anlam oluşturma sorumluluğunu çocuğa bırakmış ve böylece oluşturulan anlamların çocuğun zihninde daha kalıcı bir yer edinmesini sağlamıştır. İletilmek istenen değerleri çocuklara aktarırken zihnindeki düşünceyi doğrudan ifade etmek yerine cümlelere örtük anlamlar yükleyerek metnin içerisine sindirmiştir (Akçay ve Baş, 2015). Bu bakımdan Küçük Kara Balık kitabının kullanılan dil ve içerdiği eğitsel iletiler bakımından önemli ve nitelikli bir çocuk edebiyatı ürünü olduğu düşünülmektedir.

Günümüzde Türkiye’de çocuk edebiyatı ürünleri hem nicelik hem de nitelik bakımından gelişme göstermekte ve bu anlamda hem dünya çocuk edebiyatı ürünlerine hem de nitelikli yerli yapıtlara kolaylıkla ulaşılabilir. Bu gelişmelerle birlikte, çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuk psikolojisi ve eğitimi açısından yeterince değerlendirilmediği ve bu ürünlerin iletilerinin çocuğa gerçek anlamda ulaşip ulaşmadığının araştırılmadığı görülmektedir. Bu ürünlerin hem yapı ve biçim olarak hem de okuyucuları olan çocukların gelişimlerine olan katkıları bağlamında değerlendirilmeleri gerekmektedir (Zeytinoğlu, 1979). İlgili alanyazın incelendiğinde değer eğitimi açısından çoğunlukla ders kitaplarının incelendiği göze çarpmaktadır (Belet ve Deveci, 2008; Güzel Candan ve Ergen, 2014; Doğan ve Gülüşen, 2011; Fırat ve Mocan, 2014; Kaygana, Yapıcı ve Aytan, 2013; Şentürk ve Aktaş, 2013; Yılar, 2016). Ancak özellikle ilkokul döneminde çocuk edebiyatı ürünleri öğrencilerin okuma ilgileri bakımından önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda çocuk romanları, masal, hikâye, fabl gibi çocuk edebiyatı ürünlerinin de değer eğitimi açısından ele alındığı görülmektedir (Akçay ve Baş, 2015; Akkaya, 2014; Arıcı, 2016; Aslan, 2016; Batur ve Yücel, 2012; Deveci, Boyacı ve Türe, 2013; Erdal, 2009; Genç ve Yalınkılıç, 2011; Karatay, 2007a; Uzuner Yurt ve Şimşek, 2016). Ancak ilgili alanyazında Samed Behrengi’nin kitaplarının değer eğitimi bakımından incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Oysaki Türkyılmaz’ın (2015) yaptığı bir araştırmaya göre çocuk edebiyatı denildiğinde Samed Behrengi sınıf öğretmenlerinin ilk aklına gelen yazarlar arasındadır. Ayrıca Samed Behrengi’nin eserleri farklı çalışmalara da konu olmuştur (Akçay ve Baş, 2015; Erkan ve Aykaç, 2014; Ertan, 2011; Kodal Gözütok, 2008). Yapılan araştırmalar Küçük Kara Balık kitabının eğitsel iletiler bakımından zengin olduğunu ortaya koymuştur (Akçay ve Baş, 2015). Bu bağlamda bu araştırmada Samed Behrengi’nin masal türünde yazılmış olan Küçük Kara Balık kitabının içerdiği değerler bakımından incelenmesi amaçlanmıştır. Samed Behrengi’nin dünya çapında ünlü olan, yedi yaş üstü masal kitabı olarak önerilen, 1968 yılında İran’da Çocuk Kitapları Şurası tarafından yılın kitabı seçilen (Kodal Gözütok, 2008) ve Bratislava ve Bologna Dünya Çocuk Kitapları Fuarlarında ödüller almış ve farklı çevirmenler tarafından Türkçeleştirilmiş yapıtı Küçük Kara Balık kitabının içerdiği değerler bakımından incelenmesinin alanyazına katkı getireceği düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Küçük Kara Balık kitabındaki değerlerin belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada analitik araştırma modeli benimsenmiştir. Pek çok eğitim araştırmasında benimsenen nitel ve nicel araştırma sınıflamasına uymayan analitik araştırmalarda doküman incelemesi yöntemiyle olaylar, düşünceler, kavramlar ve eserler analiz edilir. Araştırmacı, kavramı ya da doğrudan gözlenebilen/gözlenemeyen geçmiş bir olayı anlamak için verileri tanımlar, araştırır ve sonra sentezler. Ayrıca otantik

dokümanlar analitik araştırmalarda temel veri kaynağıdır. Tarihsel analiz, hukuki analiz ve kavram analizi olarak sınıflandırılan analitik araştırmalar nitel ve nicel araştırma özelliklerini içerir. Analitik araştırmalarda elde edilen bilginin bağlamı yansıtılması gereklidir (McMillan, 2004; McMillan ve Schumacher, 2014). Doğrudan etkileşim gerektirmeyen analitik araştırma modeli genellikle dokümanlara dayalı veri toplama ve analiz esasına dayalıdır (Burkett, 1990). Bu bağlamda araştırmada Samed Behrengi'nin masal türünde yazılmış olan "Küçük Kara Balık" kitabı doküman olarak kabul edilmiş ve elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırma verilerinin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılacak olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189). Araştırmada Samed Behrengi'nin masal türünde yazılmış olan "Küçük Kara Balık" kitabı temel alınmıştır ve elde edilen veriler içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. İçerik analizi yazılı verilerin ana içeriği ve mesajlarını özetleme ve raporlama sürecini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle, yazılı verilerin içeriğinin titiz analizi, incelenmesi ve doğrulanması için sistematik bir prosedür setini tanımlamaktadır (Cohen, Manion ve Morrison, 2011). Araştırmanın içerik analizi sürecinde öncelikle veriler kodlanmış, temalar belirlenmesinin ardından da temaların uygunluğu kontrol edilip son hali verilmiş ve bulgular yorumlanmıştır. Merriam (2016) içerik analizi sürecinde temalar belirlenirken araştırmacının kendisinin ve alanyazında bulunan kaynakların temel alınmasını önermiştir. Bu öneri dikkate alınarak çalışma kapsamında da kodlar oluşturulduktan sonra kodlara uygun temalar belirlenirken ilgili alanyazında yer alan kaynaklardan biri olan Schwartz'ın (1992) ve Rokeach'ın (1973'den aktaran Yiğittir, 2012, s.3) değer sınıflamaları temel alınmıştır. Araştırmada doküman incelemesi ile toplanan verilerin geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için inandırıcılık; aktarılabilirlik (transfer edilebilirlik); tutarlık ve teyit edilebilirlik ölçütlerinden yararlanılmıştır (Lincoln ve Guba, 1985).

Inandırıcılık: Araştırmalarda inandırıcılığın sağlanması için Creswell (2013, s.201-202), çeşitleme, üye kontrolü, derinlemesine betimleme ve zenginliğin kullanılması, araştırmacının çalışmaya getirdiği yanlılığın açıklanması, negatif ya da uyumsuz bilginin tanıtımı, alanda uzun zaman geçirilmesi, akran değerlendirmesi ve dış denetleyici kullanma olmak üzere sekiz farklı strateji belirlemiştir. *Çeşitleme* veri kaynakları, yöntem ve araştırmacı çeşitlemesi olarak farklı başlıklar altında incelenmektedir. Bu araştırmada analiz süreci üç farklı araştırmacı ile gerçekleştirilmiştir. *Akran değerlendirme*, araştırmacıdan farklı bir yorumu ve farklı birine yetki vermeyi içererek geçerliği arttıran bir stratejidir. Araştırmanın nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmış ve konu üzerinde bilgiye sahip kişiler tarafından incelenmesi istenerek araştırmacının geçerliği artırılır. Bu kapsamda bu araştırmada yöntem belirleme ve içerik analizi sürecinde uzman kişilerden destek alınmıştır. *Dış denetleyici kullanma*, inandırıcılık kapsamında yer alan bir diğer maddedir. Nitel araştırmalarda araştırmacının birçok yönünün incelenmesi için bağımsız bir araştırmacının araştırmaya dâhil edilme süreci, araştırmacının inandırıcılığının sağlanması adına önemlidir. Bu kapsamda araştırmacılar, analiz raporlarını bağımsız bir araştırmacıya göndererek kontrol edilmesini sağlamıştır. Bunun yanında, inandırıcılığın artması için bu araştırmada doküman, üç farklı araştırmacı tarafından bağımsız olarak analiz edilmiş ve analizler karşılaştırılmıştır. Tüm araştırmacıların gerçekleştirdikleri analizler çerçevesinde fikir birliğine varana kadar tartışmalar yapılmış ve analizler son halini almıştır.

Aktarılabilirlik: Araştırmalarda aktarılabilirlik kapsamında ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme bulunmaktadır (Erlandson vd., 1993, s.140). *Ayrıntılı betimleme* araştırmacının dayandığı verilerin

yeterli düzeyde betimlenmesini ve elde edilen ham verinin ortaya çıkan kavram ve temalara göre yorum katmadan aktarılmasını kapsamaktadır. Doğrudan alıntılar bu amaçla sıkça kullanılmaktadır. *Amaçlı örnekleme* ise, hem tipik olarak karşımıza çıkan olay ve olguları hem de bunların değişkenlik gösteren özelliklerini ortaya koyma amacı güden bir örnekleme yöntemidir. Bu amaç, nitel araştırmada aktarılabilirliği arttırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.282). Bu bağlamda araştırmacılar verilerin sunulması sırasında, oluşturulan temaları herhangi bir yorum katmadan ve doğrudan alıntılar ile sunarak ayrıntılı bir betimleme yapmıştır.

Tutarlılık: Araştırmalarda güvenilirlik tutarlılığa önem vererek sağlanmaktadır. Tutarlılık; olay ve olguların değişken olduğunu kabul etmek ve bu değişkenliği araştırmaya tutarlı bir biçimde yansıtmak anlamına gelir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.282). Araştırmacının tüm araştırma sürecinde tutarlı davranması önemlidir (Lincoln ve Guba, 1985). Bu kapsamda araştırmacılar önce bireysel olarak yaptıkları kodlamalar sırasında, daha sonra da güvenilirliğin sağlandığı görüş birliği aşamasında kodlara ilişkin ifadelerde tutarlılık sağlamışlardır.

Teyit Edilebilirlik: Araştırmalarda bağımsız olan bir uzmanın, araştırma sürecindeki verilere, veri toplama araçlarına ve analizlerine ilişkin değerlendirmeler yapması araştırmanın güvenilirliğini arttıracaktır (Erlandson vd., 1993, s.142). Teyit edilebilirlik kapsamında araştırmada ham veriler ve analizler uzman denetimine sunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde Küçük Kara Balık kitabında yer alan değerlere ilişkin elde edilen bulgular; Küçük Kara Balık kitabında ortaya çıkan temalar (değer alanları) ve Küçük Kara Balık kitabındaki temalar altında yer alan değerler şeklinde sunulmuştur.

Küçük Kara Balık Kitabında Ortaya Çıkan Temalar (Değer Alanları)

Şekil 1’de görüldüğü üzere, Küçük Kara Balık kitabında yer alan temalar; başarı, hazcılık, uyarılımlık, özyönelim, güvenlik, uyma, geleneksellik, iyilikseverlik, evrenselcilik ve güçtür. Küçük Kara Balık kitabında yer alan değerlere ilişkin temalar incelendiğinde, bunların Schwartz (1992) ve Rokeach (1973) tarafından yapılan değerler sınıflamasındaki değerlerle benzer olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu değerler Türkçe dersi öğretim programında (MEB, 2015, s.5) belirtilen “*Millî, manevî, ahlaki, tarihi, kültürel, sosyal, estetik ve sanatsal değerlere önem vermelerini sağlamak; millî duygu ve düşüncelerini güçlendirmek*” ve “*Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımalarını sağlamak*” genel amaçlarına da hizmet eder niteliktedir. Şekil 1’de yıldızla belirtilmiş olan değerler Schwartz’ın (1992) değer sınıflaması içinde yer almayıp, araştırmacılar tarafından alanyazın taraması sonucunda ulaşılan ve bu sınıflamadaki uygun temalara yerleştirilen değerlerdir. Kırmızıyla belirtilen değerler ise Küçük Kara Balık kitabında desteklenmeyen değerleri ifade etmektedir.

Küçük Kara Balık Kitabındaki Temalar Altında Yer Alan Değerler

Küçük Kara Balık kitabında yer alan değerler, bu değerlerin ortaya konma sıklığı göz önünde bulundurularak sunulmuştur.

Özyönelim

Özyönelim teması ile ilgili olarak kitapta merak duyabilmek, kendi amaçlarını seçebilmek, özgür olmak, yaratıcı olmak, açık sözlülük, özgüven, kararlı olmak değerleri bulunmaktadır. Özyönelim temasının altında yer alan kararlılık değerine yönelik:

“Küçük balıklardan biri: - Pelikanın yolunuzu tuttuğunu biliyor musun?”

Kara Balık: - Evet, biliyorum.

Bir başkası: - Pelikanın ne kadar büyük torbası olduğunu da biliyor musun peki?”

Kara Balık: - Bunu da biliyorum.

Küçük balık: - Yine de gitmek istiyorsun, öyle mi?”

Şekil 1. Küçük Kara Balık Kitabında Yer Alan Temalar

Kara Balık: - Evet, ne olursa olsun, gideceğim.” diyalogu kitabın kahramanının tüm zorluklara karşın amacından kararlılıkla vazgeçemeyeceğini ifade etmektedir. Yine özyönelim temasının alt teması olan merak değerine yönelik, *“Irmağın nereye kadar gittiğini görmek istiyorum. Aylardır bu ırmağın sonu neresi diye düşünüp duruyorum. Ama hâlâ işin içinden çıkamadım. Dün geceden beri gözümüne uyku girmedi.”* ile *“Ben böyle gezmelerden bıktım artık. Yola düşüp gitmek, başka yerlerde neler olup bittiğini öğrenmek istiyorum.”* ifadeleri örnek olarak verilebilir.

Kendi amaçlarını seçme değeri ile ilgili kitapta *“Bu yorucu gezmeleri sürdürmek istemiyorum. Göz açıp kapayana kadar sizler gibi yaşanmış olacağım ve eskisi gibi gözü, kulağı kapalı kalacağım. İstemiyorum, anlıyor musunuz?”* ile *“Hiç kimse aklıma filan girmedi. Benim aklım, fikrim var; anlıyorum; gözüm var, görüyorum.”* ifadeleri bulunurken, özgürlük değeri ile ilgili *“İyisi mi şöyle bir dolaşayım. Sonra gelir sizin grubunuza katılırım. Kara Balık deniz balıklarının sürüsünden ayrılıp tek başına yüzmeye başladı.”* ve açık sözlü olmak değeri ile ilgili *“Ben ne kötümserim, ne korkak. Gözümün gördüğünü, aklımın söylediğini dile getiririm.”* ifadesi yer almaktadır.

Özyönelim teması altında yer alan yaratıcı olmak değeri ile ilgili olarak masalımızın kahramanının kendini yutmak isteyen bir balıkçıl ile girdiği diyalogda *“Niçin beni diri diri yutmuyorsun? Ben öldükten sonra vücudu zehirle dolan balıklardanım. Karaya varana kadar ben ölmüş olurum ve bedenim zehirli bir torbaya dönüşür...”* diyerek kendini kurtardığı ifade ve yine yolculuğu sırasında onu yutan bir balıkçılın karnındaki küçük bir balıkla olan diyalogda *“...İçerden karnını parçalayacağım. Balıkçılın gıdıklanması için ben oraya buraya koşuşturmaya, dönüp dolanmaya başlayacağım. Ağzını açıp da kah kah gülmeye başlayınca sen fırla dışarı.”* ifadesi yaşadığı zorluk karşısında bulduğu yaratıcı çözümlere örnek olarak verilebilir. Yine özyönelim temasına yönelik olarak kahramanımızın *“Kertenkeliciğim, Ben Küçük Kara Balığım. Nehrin sonunu bulmaya gidiyorum. Senin akıllı ve bilgili bir varlık olduğunu düşünüyorum. Bir şey sorabilir miyim?”* ifadesi hem merak hem saygı hem de takdir etme değerlerine örnek olarak verilebilir.

Uyarılım

Uyarılım teması ile ilgili olarak kitapta cesur olmak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak ve değişken bir hayat yaşamak değerleri bulunmaktadır. Uyarılım temasının altında yer alan değişken bir hayat yaşamak değerine yönelik dar bir çevrede, farklı şeyleri keşfetmeye uygun olmayan bir yaşamı vurgulayan *“geceleri yosunların altında uyuyorlardı. Bir defacık olsun evlerinden ay ışığını görmek küçük balığın özlemiydi.”* ifadesi ve *“Hanımefendi, kime bilgin, filozof diyorsunuz bilmem ama bu dolaşmalardan sıkıldım artık.”* ifadesi örnek olarak verilebilir.

Cesur olmak değerine ise korkuların üstesinden gelmeyi vurgulayan, *“Birkaç küçük balık Kara Balık’la birlikte gitmeyi düşündülerse de büyük balıklardan korktukları için çıtları çıkmadı. Birkaçı da “Pelikan olmasa, seninle gelirdik. Ama pelikanın torbasından korkuyoruz” dediler. Siz çok düşünüyorsunuz. Hep düşünmek, hep düşünmek gerekmez. Yola çıkınca korkunuz mutlaka geçer.”* ile *“Ay: - Dünya çok büyük. Her tarafı dolaşamazsın. Balık: - Olsun; gidebildiğim kadar gideceğim.”* ifadeleri örnek olarak verilebilir.

İyilikseverlik

İyilikseverlik teması ile ilgili olarak kitapta anlamlı bir hayat, gerçek arkadaşlık, dürüst olmak, yardımsever olmak, bağışlayıcı olmak, cömertlik, merhamet, sevgi, özveri, saygı ve takdir etme değerleri bulunmaktadır.

İyilikseverlik temasının alt temalarından biri olan anlamlı bir hayat değerine yönelik bu çalışmanın başlığına da yön veren; “Balıkların çoğu yaşlandıkları zaman ömürlerini boşu boşuna geçirdiklerinden yakınurlar. Sürekli sızlanır, lanet okur, her şeyden şikâyet ederler. Ben bilmek istiyorum; gerçekten de yaşamak dediğimiz şey şu bir avuç yerde yaşlanıncaya kadar dolaşıp durmaktan mı ibaret; yoksa dünyada başka şekilde yaşamak da mümkün mü?” ifadesi yer almaktadır. Gerçek arkadaşlık değeri ile ilgili olarak ölen arkadaşı hakkında annesinin kötü sözlerine tepki olarak kahramanımızın “Yeter anne! Benim arkadaşımı o...” sözleri ve “Balıklar Küçük Kara Balığı yakalamaya geldiklerinde dostları etrafını çevirip tehlikeden kurtardılar.” ifadesi örnek olarak verilebilir.

Yardımsaver olmak değeriyle ilgili olarak kertenkelenin kahramanımıza: “Bir şey değil canım. Bende bu hançerlerden çok var. Boş kaldığım zamanlar oturup bitki dikenlerinden hançer yapar, senin gibi akıllı balıklara veririm.” şeklindeki ifadesi örnek olarak verilebilirken, kitapta takdir etme değeri ile ilgili “Nasıl unutturur seni? Bizi sen uyandırdın; önceden hiç düşünmediğimiz şeyleri öğrettin bize. Görüşmek üzere bilgili ve yürekli dostumuz.” ifadesi ve bağışlayıcı olmak değeri ile ilgili “Sizin bu denli kendini beğenmiş olduğunuzu tahmin etmezdim. Yine de affediyorum sizi. Çünkü cahilliğinizden böyle konuşuyorsunuz.” ifadesi yer almaktadır.

Uyma

Uyma teması ile ilgili olarak kitapta kibarlık, özkontrol ve itaatkâr olmak değerleri bulunmaktadır. Bunlardan itaatkâr olmak değeri kitapta desteklenmeyen bir değerdir. Başka bir ifade ile itaatkâr olmak Küçük Kara Balık kitabında olumsuz bir özellik olarak vurgulanmaktadır.

Hem kibarlık hem de itaatkâr olmak ile ilgili “Böyle büyük lafları bırak bir yana; kalk, dolaşmaya çıkalım. Şimdi laf değil, gezinti zamanı!- Hayır anneciğim. Ben böyle gezmelerden bıktım artık.” ifadesi örnek olarak verilebilir.

Başarı

Küçük Kara Balık kitabında başarı teması ile ilgili olarak zeki olmak, başarılı olmak, sözü geçen biri olmak, yetkin olmak ve mantıklı olmak değerleri bulunmaktadır. Küçük Kara Balığın annesiyle olan diyalogunda söylediği, “Her şeyin bir sonu olmaz mı? Gece sona erer, gündüz sona erer, ay öyle, yıl öyle...” ile “Şu su birikintisinden dışarı çıkamayan sizler nasıl dem vurursunuz dünyayı dolaşmaktan?” ifadeleri mantıklı olmak değerine, “Niçin beni diri diri yutmuyorsun? Ben öldükten sonra vücudu zehirle dolan balıklardanım.” ifadesi zeki olmak değerine örnek olarak verilebilir. Aynı zamanda Küçük Kara Balığın yolculuğu sırasında bir balıkla olan diyalogundaki “Balıkçılı öldürüp balıkları kurtarmak, huzura kavuşturmak istiyorum. Ama önce seni dışarı göndermeliyim; yoksa bir çuval inciri berbat edersin.” ifadesi de yetkin olmak ve sözü geçen biri olmak değerlerine örnek olarak verilebilir.

Hazcılık

Hazcılık teması ile ilgili olarak kitapta hayattan tat almak ve zevk değerleri bulunmaktadır. “Taklalar atarak çağlayanlardan düşmek ve yüzmeye devam etmekten hoşlanıyordu artık. Güneşin sıcaklığını sırtında hissettikçe kuvvet alıyordu.” ifadesi hayattan tat almak değerine örnek olarak verilebilir.

Güvenlik

Küçük Kara Balık kitabında güvenlik teması ile ilgili olarak bağlılık, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, işbirliği ve toplumsal düzenin sürmesini istemek değerleri bulunmaktadır. Bunlardan

toplumsal düzenin sürmesini istemek değeri tıpkı itaatkâr olmak gibi kitapta desteklenmeyen değerlerden biridir.

Toplumsal düzenin sürmesini istemek değeri ile ilgili “Anne ile yavrusu sabahtan akşama dek birbirinin peşine düşer, bazen öbür balıklara karışır, hızlı hızlı küçücük bir mekânda dolaşır dururlardı.” ile “...Dünya burası işte; yaşam ise işte yaşıyoruz, varız...” ifadeleri, küçük kara balığın yolculuğa çıkmak istemesi karşısında diğer balıklarla girdiği diyalogda geçen “Üçüncüsü: - Bunlar gençlik hevesidir; gitme. Dördüncüsü: - Buranın suyu mu çıktı? Beşincisi: - Başka dünya münya yok. Dünya burası işte; geri dön. Altıncısı: - Aklını başına toplar da dönersen, o zaman senin akıllı bir balık olduğuna inanırız.” ifadesi ile “Ne günlere geldik bak! Artık çocuklar annelerine akıl öğretiyorlar! Bak şu bücüre, nerelere gitmek istiyor! Dünyada neler olup bitiyor, gidip göreceğim diye tutturdu da tutturdu. Boyundan büyük laflar işte!” ifadeleri toplumsal düzenin devam etmesini istemenin yazar ve masal kahramanı tarafından daha geleneksel ve olumsuz bir durum olarak karşılandığına ilişkin örnek olarak verilebilir.

Güvenlik teması kapsamında yer alan işbirliği değeri ile ilgili küçük karabalığın yolculuğunun sonunda denize ulaştığı zaman balıklarla girdiği diyalogunda geçen “Her zaman bir arada değiller. Balıkçı ağ attığı zaman, ağın içine girip denizin dibine kadar çekerler ağı... İstediyin zaman bizim grubumuza girebilirsin.... ....Balıkçının ağını kaçırırken ben de sizinle olmak isterim.” ifadeleri işbirliğine dönük örneklerdendir. Aile güvenliği ile ilgili de “Kara Balığın annesi: - Çekilin kenara! İlişmeyin çocuğuma!” ifadesi örnek olarak verilebilir.

Geleneksellik

Geleneksellik teması ile ilgili olarak kitapta alçak gönüllü olmak, hayatın verdiklerini kabullenmek ve geleneklere bağlı olmak değerleri bulunmaktadır. Bunlardan hayatın verdiklerini kabullenmek ve geleneklere bağlı olmak değerleri kitapta desteklenmeyen diğer değerlerdendir.

Geleneklere bağlı olmak değeri ile ilgili “Ne günlere geldik bak! Artık çocuklar annelerine akıl öğretiyorlar!” ifadesi, hayatın verdikleri kabullenmek değeri ile ilgili ise “Boşuna uğraşıyorsun sen. Biz her gün sabahtan akşama kadar dünyayı dolaşırız; ama kendimizden, annemizden, babamızdan başka kimse görmeyiz. Kurtçukları hesaba katmıyoruz tabii.” ifadesi örnek olarak verilebilir. Yine geleneksellik teması altında yer alan alçak gönüllü olmak değeri ile ilgili ise “Küçük balığı görünce başladılar alay etmeye: - Aaaa, şunun kılığına bakın! Sen ne biçim yaratıksın böyle? Dünyada bizden güzeli yoktur. Senin gibi kılıksız ve rüküş değiliz.” şeklinde olumsuz bir ifadeye yer verilmiştir.

Evenselcilik

Evenselcilik teması ile ilgili olarak kitapta açık fikirli olmak, güzelliklerle dolu bir dünya istemek, dünyada barış istemek, doğayla bütünlük içinde olmak, bilgiye saygı duymak ve şükran değerleri bulunmaktadır. Bilgiye saygı duymak değeri ile ilgili “Kertenkeleciğim, Ben Küçük Kara Balığım. Nehrin sonunu bulmaya gidiyorum. Senin akıllı ve bilgili bir varlık olduğumu düşünüyorum. Bir şey sorabilir miyim?” ifadesi, dünyada barış istemek değeri ilgili ise “Lütfen terbiyenizi bozmayın. Benim adım "Küçük Kara Balık". Siz de adınızı söyleyin; tanışalım.” ifadeleri örnek olarak verilebilir.

Güç

Güç teması ile ilgili olarak kitapta otorite sahibi olmak, sosyal güç sahibi olmak ve liderlik değerleri bulunmaktadır. Bunlardan otorite sahibi olmak ve sosyal güç sahibi olmak değerleri kitapta kimi bölümlerde desteklenirken kimi bölümlerde desteklenmemektedir. Bu bağlamda sosyal güç sahibi

olmak değerine yönelik “Akılları sıra dünyadaki tek varlığın kendileri olduğunu ve mutlu olduklarını sanıyorlar. Ben de onlara gerçekten dünyanın kimin elinde olduğunu anlatmak istiyorum.” ile “Balıkçılı öldürüp balıkları kurtarmak, huzura kavuşturmak istiyorum. Ama önce seni dışarı göndermeliyim; yoksa bir çuval inciri berbat edersin.” ifadeleri örnek olarak verilebilir. Otorite sahibi olmak değerine ilişkin ise etraftakileri yönetme gücüne sahip olmak anlamını taşıyan “Evet, affederim sizi ama bir şartla. Şu geveze balığı boğarsanız, özgürlüğünüzü kazanırsınız.” ifadesi örnek olarak verilebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Toplumların geleceklerinin sağlam olması değer eğitimi yoluyla zihinsel, fiziksel ve sosyal açıdan kendileriyle ve çevreleriyle uyum içinde bulunan genç kuşakların yetiştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu noktada aktarılmak istenen duygu, düşünce, davranış şekilleri ve toplumsal değerler, edebi eserler aracılığıyla daha kalıcı olarak verilebilir (Erdal, 2009). Çünkü edebi eserler bireysel ve toplumsal değerleri içinde barındıran zengin kaynaklardır (Karatay, Destebaşı, ve Demirbaş 2015). Bu bağlamda çalışmada Samet Behrengi tarafından yazılan Küçük Kara Balık masal kitabı değerler bakımından incelenmiştir. İncelenen masalda, gençlik günlerini yaşayan, hayatının sonuna kadar tıpkı büyükleri gibi yaşadıkları küçücük ırmakta sıkışıp kalmak ve ömrünü burada geçirmek istemeyen, sürekli denizleri düşleyen küçük bir balığın başından geçenler anlatılmaktadır. Küçük Kara Balık, annesinin, komşularının ve arkadaşlarının karşı çıkmalarına rağmen ırmağın öteki ucuna doğru bir yolculuğa çıkar. Bu yolculukta, keseli pelikanların, testere balıklarının, yengeç ve karabatakların tuzaklarıyla karşılaşır ve birçok tehlike atlatır. Küçük kara balık yolculuğu boyunca, kararlılığı, akli, açık görüşlülüğü ve mücadeleliliğiyle okuyuculara birçok mesaj vermektedir (Kodal Gözütok, 2008).

İlkokul çağındaki çocuklara, değerlerin aktarılmasına yönelik iyi bir kaynak olduğu düşünülen Küçük Kara Balık kitabında araştırma sonucunda ortaya çıkan temalar; güç, başarı, hazcılık, uyarılma, güvenlik, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, uyma ve gelenekselliklerdir. Bu temalar alanyazında sıklıkla kullanılan Schwartz’ın (1992) değer sınıflandırmasına paralellik göstermiş ve bulgularda da olduğu gibi sonuçlar bu sınıflama doğrultusunda ortaya konularak tartışılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre Küçük Kara Balık kitabında özyönelim teması ile ilgili merak duyabilmek, kendi amaçlarını seçebilmek, özgür olmak, yaratıcı olmak, açık sözlülük, özgüven, kararlı olmak; uyarılma teması ile ilgili cesur olmak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak ve değişken bir hayat yaşamak değerleri yer almaktadır. İyilikseverlik temasında anlamlı bir hayat, gerçek arkadaşlık, dürüst olmak, yardımsever olmak, bağışlayıcı olmak, cömertlik, merhamet, sevgi, özveri, saygı ve takdir etme değerleri, uyma temasında kibarlık, özkontrol ve itaatkâr olma, başarı temasında ise zeki olmak, başarılı olmak, sözü geçen biri olmak, yetkin olmak ve mantıklı olmak değerlerinin bulunduğu görülmüştür. Hazcılık teması ile ilgili hayattan tat almak ve zevk, güvenlik teması ile ilgili bağlılık, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, işbirliği ve toplumsal düzenin sürmesini istemek değerleri, geleneksellik teması ile ilgili alçak gönüllü olmak, hayatın verdiklerini kabullenmek ve geleneklere bağlı olmak değerlerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca evrenselcilik teması ile ilgili açık fikirli olmak, güzelliklerle dolu bir dünya istemek, dünyada barış istemek, doğayla bütünlük içinde olmak, bilgiye saygı duymak ve şükran değerleri bulunurken güç teması ile ilgili otorite sahibi olmak, sosyal güç sahibi olmak ve liderlik değerlerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Küçük Kara Balık kitabında yer alan güç, başarı, hazcılık, uyarılım, güvenlik, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, uyma ve geleneksellik temalarındaki değerlerin alanyazındaki çocuk kitapları ve ders kitaplarında ortaya konan değerlerle paralellik gösterdiği ancak ifade edilme sıklığı bakımından farklılıklar gösterdiği söylenebilir. Örneğin Akkaya'ya göre (2014) masallarda en sık rastlanan değerler geleneksellik, güç, başarı, haz, uyarılma, güvenlik, uyma, iyilikseverlik ve özyönelimdir. Evrenselcilik değerine ise rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu iki araştırmada ortaya çıkan değerler, evrenselcilik dışında birbiriyle örtüşür niteliktedir.

Araştırma sonuçları Küçük Kara Balık kitabında en çok vurgulanan değerlerin; özyönelim ve uyarılım olduğunu göstermektedir. Akkaya'nın (2014) yaptığı bir çalışmada Keloğlan masallarında en sık rastlanan değerlerin sırasıyla geleneksellik, güç ve başarı olduğu; Kaygana vd. (2013) resimli çocuk kitaplarında sırasıyla en fazla uyma, hazcılık, geleneksellik, iyilikseverlik, uyarılım ve evrenselcilik değerlerine; en az ise güç, güvenlik ve başarı değerlerine yer verildiğini bulmuşlardır. Bu bağlamda bu araştırmada en çok vurgulanan değerler Kaygana vd. (2013) tarafından gerçekleştirilen araştırmada geçen uyarılım değer alanıyla paralellik göstermekte fakat diğer değer alanları bakımından örtüşmemektedir. Alanyazındaki bir başka çalışma olan Körükçü, Acun Kapkırın ve Aral'ın (2016) araştırma sonuçlarına göre incelenen kitaplarda en fazla uyma ve hazcılıkla ilgili değerlere yer verilirken, en düşük değer dağılımı güç olarak görülmekte ve bu noktada bu çalışmanın sonuçlarından farklılık göstermektedir. Bu durum Küçük Kara Balık kitabıyla verilmeye çalışılan iletinin klasik bir masaldan farklı olarak farklı olana merak duyulması, sürekli bir öğrenme çabasının olması, kendini geliştirme ve yenileme isteği ile kişilik gelişimine katkı sağlanması gibi amaçlarının olması biçiminde açıklanabilir.

Körükçü, Acun Kapkırın ve Aral (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmaya göre incelenen resimli çocuk kitaplarında; en çok kurallara uyma, kibar olma ile hazcılık temaları yer almaktadır. Bu kategoride eğlenerek öğrenmenin, hayatta iyi ve etkili zaman geçirmenin önemli olduğu yönünde değerlere yer verilmiştir. Geleneksellik kategorisinde dini ve geleneksel fikirleri kabul etme, alçak gönüllülük ve ılımlı olma üzerinde durulmaktadır. Uyarılım kategorisinde heyecanlı bir yaşam, cesaret ve yenilik üzerinde durulmaktadır. Özyönelimli olma kategorisinde düşünce ve eylem seçiminde bağımsızlık, keşfetmek, yaratıcılık, meraklı olma, özgürlük; evrenselcilik kategorisinde bütün doğa ve insanların iyiliğini korumak için tolerans sahibi olma, takdir etme, açık fikirli olma, erdemli olma, sosyal adalet, eşitlik, barış ve çevreyi koruma üzerinde durulmaktadır. Sözü edilen araştırmanın sonuçları; özyönelim, uyma ve uyarılım temalarında yer alan değerlerin resimli çocuk kitaplarında sıklıkla yer alması ve Küçük Kara Balık kitabının da bu temalardaki değerler üzerinde ana tema olarak durması bağlamında paralellik taşımaktadır. Ayrıca her iki araştırmada da geleneksellik, evrenselcilik, uyarılım ve özyönelim temaları altında yer alan değerlerin de benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Bunun yanı sıra bu araştırmada ortaya çıkan dürüstlük, yardımseverlik, kibarlık, işbirliği, cesaret, hoşgörülü olma, takdir etme, merhamet, barış, cömertlik gibi değerlerin alanyazında yer alan Doğan ve Gülüşen (2011), Deveci, Belet ve Türe (2013), Fırat ve Mocan (2014) ve Karatay (2007a) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda ortaya çıkan değerler ile örtüştüğü söylenebilir. Bu durum, gerek ders kitaplarında gerekse çocuk kitaplarında çocuklara kazandırılmaya çalışılan temel değerlerin benzer olmasıyla açıklanabilir.

Araştırmanın bir başka sonucu, Küçük Kara Balık kitabında en çok vurgulanan değerlerin merak duyabilmek, kendi amaçlarını seçebilmek, özgür olmak, açık sözlülük (özyönelim), cesur olmak (uyarılım), anlamlı bir hayat (iyilikseverlik) ve kibarlık/nezaket (uyma) olduğudur. Ayrıca masalda toplumsal düzenin sürmesini istemek (güvenlik), itaatkâr olmak (uyma), hayatın verdiklerini kabullenmek ve geleneklere bağlı olmak (geleneksellik), otorite sahibi olmak, sosyal güç sahibi

olmak (güç) gibi değerlerden sıklıkla söz edilmekle birlikte bu değerler desteklenmemektedir. Bu durum Çolaker'in (2009) çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Nitekim ilgili çalışmada da Küçük Kara Balık karakterinin sorgulayan, meraklı, özgüveni tam, cesur, girişken, yeniliklere açık, öğrenmeye ve keşfetmeye hevesli, kendi doğrularına göre hareket eden ve kendisine ters gelen düşüncelere karşı çıktığı için yaşadığı toplum tarafından eleştirilen bir kişilik yapısı olduğu vurgulanmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre alçak gönüllü olma, cömertlik, sevgi, takdir, özveri gibi değerlerden daha az sıklıkla söz edilmektedir. Bu durum alanyazına göre kitabın yazarı ve Küçük Kara Balık kitabına olan yaklaşımla ilişkilendirilebilir. Behrengi'ye göre, insanın sorunu, insanca ve düşünerek yaşamayı öğrenmektir. Bu yüzden masalın kahramanını da çevreyi ve koşulları sürekli sorgulayan, kurulu düzene aykırı çıkışlar yapan, aldığı kararların arkasında duran ve başına geleceklere aldırmandan yoluna giden Küçük Kara Balık olarak seçmiştir. "Masalda ana tema aslında, öteyi arama düşüncesidir. Öteyi arama düşüncesi, yerleşik olanı sorgulama, geleneğin arkasındaki ya da dışındakini merak veya içinde yaşanan koşullardan daha iyisini umut etme duygusunun bir sonucudur. İnsan ya da toplumun ilerlemesi ve gelişmesi de bu duygunun ürünüdür." (Kodal Gözütok, 2008, s.39). Bu bağlamda da kitapta ortaya çıkan ve vurgulanan değerler yazarın bakış açısını yansıtmaktadır denilebilir.

Araştırma sonucunda Küçük Kara Balık kitabında sıklık açısından vurgulanan değerlerin alanyazındaki kimi çalışmalarla paralellik gösterirken kimileri ile ise örtüşmediği söylenebilir. Belet ve Deveci'ye (2008) göre ilköğretim 1-5. sınıflar arası Türkçe ders kitaplarında da ortaya çıkan değerlerden olan nezaket/kibarlık, çocukların kendi yaşantılarıyla ilgili metinlerde kararlı olma ve insanlarla olan ilişkilerde güvenilir olma bağlamında ortaya çıkan dürüstlük değerleri Küçük Kara Balık kitabında da vurgulanan değerler arasında yer almaktadır. Şen (2008, s. 763) tarafından gerçekleştirilen çalışmada belirtilen ders kitaplarında en çok sevgi, duyarlılık ve vatanseverlik değerlerinin iletildiği; misafirperverlik, aile birliğine önem verme ve barış değerlerinin ise en az iletildiği sonucu Küçük Kara Balık Kitabında duyarlılık ve vatanseverlik değerlerine değinilmezken barış değerine yer verildiği sonucu bağlamında araştırmanın sonuçları ile kısmen örtüşmemektedir. Karagöz (2009) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre ders kitaplarında en çok çalışkan olma, zorluklar karşısında yılmama, yaratıcı/yapıcı olma, sabırlı olma, canlıları sevme, yardımsever olma, öğrenmeye meraklı ve istekli olma, çalışma bilincini taşıma, araştırmacı olma değerlerinin yer almasının çalışmanın sonucunda bulunan değerler ile paralellik gösterdiği ifade edilebilir. Güzel Candan ve Ergen (2014) tarafından yapılan çalışmaya göre ise ilköğretim 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarında barış değerinin en az işlenen değerlerden biri olduğu sonucu araştırmanın sonuçları ile örtüşmemektedir.

Araştırmada en çok vurgulanan iyilikseverlik, yardımlaşma/işbirliği, alçakgönüllülük, sevgi, arkadaşlık ve kibarlık değerleri Erdal'ın (2009) ve Dirican ve Dağlıoğlu'nun (2014) çalışmalarıyla örtüşmekte, ancak yine bu çalışmada en çok vurgulanan cesaret, liderlik ve barış değerlerinin söz konusu çalışmalarda en az vurgulanan değerler olması bağlamında örtüşmemektedir.

Şentürk ve Aktaş (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre ise Türkiye'de 6., 7. ve 8. sınıf düzeylerinde okutulan ders kitaplarında yer alan evrensel değerlerin sıklık bakımından bir sıralaması yapıldığında her üç sınıf seviyesinde de en çok *sevgi* değeri üzerinde durulduğu, bunu *çalışkanlık/azim/ kararlılık* değerlerinin takip ettiği bulunmuştur. Kendini denetleyebilme değerine hiçbir sınıf seviyesinde yer verilmezken *kanaatkâr/ itaatkâr olma*, *temiz ve sağlıklı olmaya önem verme*, *iletişim kurabilme*, *bağışlama/ özür dileme*, *zamanı iyi kullanma*, *sadakat gösterme*, *yaratıcılık*, *teknolojik gelişmelere açık olma* değerleri ise en az işlenen değerler olarak ortaya çıkmıştır. Araştırmanın

sonuçları Şentürk ve Aktaş (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarıyla, azim, kararlılık ve özgüven değerlerinin sıklıkla işlenmesi bağlamında örtüşürken; itaatkâr, olma, kanaatkâr olma ve sadakat gösterme değerlerine az yer verilmesi bağlamında örtüşmemektedir.

Sonuç olarak araştırmada Küçük Kara Balık kitabında güç, başarı, hazcılık, uyarılım, güvenlik, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, uyma, güvenlik, güç ve geleneksellik temaları bulunmaktadır. Bu temalar altında Küçük Kara Balık kitabında en çok vurgulanan değerler merak duyabilmek, kendi amaçlarını seçebilmek, özgür olmak, açık sözlülük (özyönelim), cesur olmak (uyarılım), anlamlı bir hayat (iyilikseverlik) ve kibarlık/nezakettir (uyma). Ayrıca masalda toplumsal düzenin sürmesini istemek (güvenlik), itaatkâr olmak (uyma), hayatın verdiklerini kabullenmek ve geleneklere bağlı olmak (geleneksellik), otorite sahibi olmak, sosyal güç sahibi olmak (güç) gibi değerlerden sıklıkla söz edilmekle birlikte bu değerler desteklenmemektedir. Bunun dışında alçak gönüllü olma, cömertlik, sevgi, takdir, özveri gibi değerlerden ise daha az sıklıkla söz edilmektedir. Bu bağlamda Samed Behrengi'nin Küçük Kara Balık kitabının özellikle ilkokul çağındaki çocuklara yönelik olarak; merak duymayı, özgür olmayı, kendi amaçlarını seçmeyi ve bağımsız olmayı vurgulayan özyönelim değerinin yanı sıra cesur olmayı vurgulayan uyarılım, yardımseverlik ve dürüstlüğü vurgulayan iyilikseverlik değerlerinin kazandırılmasında doğrudan ve dolaylı olarak düzenlenecek etkinliklerde kullanılması önerisi getirilebilir. Ayrıca değer sınıflaması içinde yer alan bu değerlerin kazandırılmasına yönelik Küçük Kara Balık kitabının etkisini belirlemek üzere deneme modelleri ile araştırmalar desenlenebilir.

Kaynaklar / References

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akçay, S. ve Baş, B. (2015). Samed Behrengi'nin hikâyelerindeki eğitsel iletiler üzerine bir araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 77-90.
- Akkaya, N. (2014). Keloğlan masallarında yer alan değerlerin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 312-324.
- Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin değer yargılarının betimlenmesi: Kırşehir İli örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 607-622.
- Arıcı, A. F. (2016). Estetik değer oluşturmada masalların rolü: Türk masalları örneği. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1017-1035.
- Arseven, T. (2005). Mesaj açısından çocuk kitapları. *Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 104- 105.
- Aslan, C. (2016). Oğuz Tansel'in derleyip yazdığı masalların duyarlılık eğitimi bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, (s.131-152). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, M. Z ve Akyol Gürler, Ş. (2014). *Okulda değerler eğitimi: Yöntemler, etkinlikler, kaynaklar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baloğlu, M. ve Balgalmış, E. (2005). İlköğretim ve ortaöğretim yöneticilerinin öz-değerlerinin betimlenmesi: Tokat İli örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 19-31.
- Batur, Z. ve Yücel, Z. (2012). Ahmet Efe'nin çocuk hikâyelerinde değer eğitimi ve hikâyelerin Türkçe eğitimine katkısı. *Turkish Studies*, 7(4), 1031-1049.
- Beck, C. (1990). *Better schools: A values perspective*. London: The Falmer Press.
- Belet, D. ve Deveci H. (Mayıs, 2008). *Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi*. VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi.
- Bilgin, N. (1999). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Burkett, G.L. (1990). Classifying basic research designs. *Family Medicine*, 22(2), 143-148.
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2011). *Research methods in education*. New York: Routledge.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Çev: S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çelik, Ö. (2016). *Disiplinler arası yaklaşımla değer öğretiminde yaratıcı drama yönteminin kullanılması* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çolaker, Ö. (2009). *Samed Behrengi'nin "Küçük Kara Balık", Richard Bach'ın "Martı Jonathan Livingston" ve Cahit Zarifoğlu'nun "Motorlu Kuş" adlı öykülerindeki ana karakterlerin kişilik gelişimi, bireyselleşme ve toplumsallaşma açısından karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Demirel, Ş. (2010). *Edebî metinlerle çocuk edebiyatı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Deveci, H., Belet, D. ve Türe, H. (2013). Dede korkut hikâyelerinde yer alan değerler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 294-321.

- Dirican R. ve Dağlıoğlu, H. E. (2014). 3-6 yaş grubu çocuklarına yönelik yayımlanan resimli hikâye kitaplarının bazı temel değerler açısından incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 2, 44-69.
- Doğan, B. ve Gülüşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki (6-8) metinlerin değerler bakımından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.
- Doğanay, A. (2011). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi içinde* (225-256). Ankara: Pegem Akademi.
- Eraslan, L. ve Erdoğan, E. (2015). Değerler, Gençlik ve Sivil Toplum Kuruluşları. *Sakarya University Journal of Education*, 5(2), 122-139.
- Erdal, K. (2009). Eğitim değerleri açısından çocuk kitapları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 17, 1-18.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72.
- Erkan, G. ve Aykaç, M. (2014). Samet Behrengi'nin kitaplarıyla kurgulanan yaratıcı drama etkinliklerinin öğrencilerin yazma becerisi ve tutumlarına etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(31), 600-610.
- Erlanson, D.A., Harris, E.L., Skipper, B.L. ve Allen, S.D. (1993). *Doing naturalistic inquiry: A guide to methods*. Newbury Park, California: Sage Publications.
- Ertan, G. G. (2011). Samed-i Behrengi'nin hikâyeciliği ve iran çocuk edebiyatındaki yeri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 163-171.
- Fırat, H. ve Mocan, A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki hikâyelerde yer alan değerler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183, 25-49.
- Geçgel, H. ve Demir, F. (2012). Muzaffer İzgü'nün öykülerinde çocuk ve eğitim teması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 329-342.
- Genç, H. N. ve Yalınkılıç, K. (2011). 'Fadiş' ve 'Küçük Prens' adlı eserlerin tasarım ve içerik özelliklerinin eserlerin eğitsel yönüne etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 99-114.
- Gülyüz, H. (2006). *Yaratıcı çocuk edebiyatı* (3. Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Güzel Candan, D. ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Halstead, M. J. (1996). Values and values education in schools. M. J. Halstead, and M. J. Taylor (Ed.), *Values in education and education in values* (1st Edition) içinde (3- 14). London: The Falmer Press.
- Helimoğlu Yavuz, M. (1998). Ortak (Anonim) halk edebiyatı. S. Öztürk Çelik (Ed.), *Türk halk edebiyatı içinde* (107-138). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Karagöz, B. (2009). *Yapılandırmacı yaklaşıma göre ilköğretim 6 ve 7.sınıf türkçe ders kitaplarındaki değerlerin incelenmesi (Muğla İli Örneği)* (Yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Karatay, H. (Eylül, 2007a). *Değer aktarımı açısından yerli ve yabancı çocuk edebiyatı ürünleri*. 38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara.
- Karatay, H. (2007b). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-475.
- Karatay, H., Destebaşı, F. ve Demirbaş, M. (2015). Çocuk edebiyatı ürünlerinin 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin karakter gelişimine etkisi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDER) ÖS-II*, 123-140.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş. ve Aytan, T. (2013). Türkçe ders kitaplarında değer eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(7), 657-669.

- Kodal Gözütok, T. (2008). Güney Azerbaycanlı yazar Samed Behrengi'nin hikâye ve masal dünyası. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 31-51.
- Körükçü, Ö., Acun Kapkiran, N. ve Aral, N. (2016). Schwartz'ın modeline göre 3-6 yaş resimli çocuk kitaplarında değerlerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 133-151.
- Lincoln, Y.S. ve Guba, E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, California: Sage Publications.
- McMillan, J. ve Schumacher, S. (2014). *Research in education: Evidence-based inquiry* (Seventh Edition). New Jersey: Pearson Education.
- McMillan, J. (2004). *Educational research: Fundamentals for the consumer* (Fourth Edition). New Jersey: Pearson Education.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2009). *Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı
- Milli Eğitim Bakanlığı (2015). *Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı
- Merriam, S. B. (2016). *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Rokeach, M. (1979). *Understanding human values: Individual and societal*. London: The Free Press. Erişim adresi: <http://www.worldcat.org/title/understanding-human-values-individual-and-societal/oclc/960939717/viewport>
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.220.3674&rep=rep1&type=pdf>
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the content and structure of values? *Journal of Social Issues*, 50, 19-45.
- Schwartz, S. (2007). Basic human values: an overview. In *Basic human values: Theory, methods, and applications*. The Hebrew University of Jerusalem. Erişim adresi: <http://151.97.110.134/Allegati/convegno%207-8-10-05/Schwartzpaper.pdf>
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J. E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus ve O., Konty, M. (2012). Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(4), 663-688.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletildiği değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-779.
- Şentürk, L. ve Aktaş, E. (2015). Türkiye'de ve Romanya'da okutulan ana dili türkçe ders kitaplarının değer iletimi açısından karşılaştırılması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 215-243.
- Şirin, M. R. (1994). *99 soruda çocuk edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Tezcan, M. (1993). *Eğitim sosyolojisinde çağdaş kuramlar ve Türkiye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türkyılmaz, M. (2015). Öğretmenlerin çocuk ve gençlik edebiyatı algıları üzerine bir inceleme. *Turkish Studies*, 10(7), 917-934.
- Uçak, S. (2010). *Masalsız toplum ve okulda değerler eğitimi*. Ulusal Öğretmenim Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde (s.77-90). İstanbul.
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2014). Değer ve değerler eğitimi. Refik Turan ve Kadir Ulusoy (Ed.), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (1-16). Ankara: Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. ve Tay, B. (2011). Sosyal bilgilerde değer eğitimi. Refik Turan, Ali Murat Sünbül ve Hakan Akdağ (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-II* içinde (s. 59-73). Ankara: Pegem Akademi.

- Uzuner Yurt, S. ve Şimşek, T. (2016). Sevim Ak'ın öykülerinin eğitsel değerleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(4), 474-488.
- Yazar, T. (2014). Toplumsal yaşam ve değerler. Refik Turan ve Kadir Ulusoy (Ed.), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (95-114). Ankara: Pegem Akademi.
- Yel, S. ve Aladağ, S. (2009). Sosyal bilgilerde değerlerin öğretimi. M. Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (s. 118-145). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Yılar, R. (2016). İlettiği değerler açısından ilköğretim Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 490-506.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin değer yönelimlerinin Rokeach ve Schwartz değer sınıflandırmasına göre değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 1-15.
- Zeytinoğlu, S. (1979). Küçük Prens üzerine bir inceleme. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/502/6013.pdf>

Yazarlar

İletişim

Dr. Ş. Dilek BELET BOYACI, sınıf öğretmenliği alanında doçenttir. Çalışma alanı Türkçe öğretimidir.

Doç. Dr. Ş. Dilek BELET BOYACI, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Yunussemre Kampüsü, Tepebaşı, 26210, Eskişehir, Türkiye, e-posta: sdbelet@anadolu.edu.tr

Arş. Gör. Mediha GÜNER, Temel Eğitim bölümünde öğretim elemanıdır. Çalışma alanı Türkçe öğretimidir.

Arş. Gör. Mediha GÜNER, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Yunussemre Kampüsü, Tepebaşı, 26210, Eskişehir, Türkiye, e-posta: medihaguner@anadolu.edu.tr

Arş. Gör. Gonca BABADAĞ, Temel Eğitim bölümünde öğretim elemanıdır. Çalışma alanları arasında değerler eğitimi, fen ve matematik eğitimi yer almaktadır.

Arş. Gör. Gonca BABADAĞ, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Yunussemre Kampüsü, Tepebaşı, 26210, Eskişehir, Türkiye, e-posta: goncabadag@anadolu.edu.tr

Summary

Purpose and Significance. Values guide individuals in terms of what is important, what individuals should prefer, and how they should lead a life (Akbaş, 2008). The values that guide the development of the sense of self defined by the society (Rokeach, 1979, p.6) serve not only to improve social life and increase inter-individual loyalties, but also serve to cultivate generations that are aware of their history and culture in order to ensure the continuity of societies (Şentürk & Aktaş, 2015). The continuation of social integrity and peace could only be possible when the social values are transferred to new generations (Ulusoy & Arslan, 2014). Children’s literature, therefore, could be expressed among the sources that could be utilized for transferring such values (Karatay, 2007a). Literary works convey lifestyles, traditions, customs and values of a society to future generations through reflecting life (Yılar, 2016). In this context, literary works play an important role in founding and establishing certain values and qualities that are specific to humans, and in the adoption of these values with respect to the present era and requirements of the social life (Karatay, Destebeşi & Demirbaş, 2015). On the other hand, children’s literature, especially for children between ages of 2 and 14, support the cognitive, affective and perceptive development of the child, contain several factors that fosters improvement, and include oral and written work that nurtures imagination, emotion and thought for children (Demirel, 2010; Genç & Yalınkılıç, 2011).

Work such as tales, novels, memoirs, biographical works, poetry, science and inscriptions of natural phenomena could be mentioned as examples of children’s literature (Geçgel and Demir, 2012). Regardless of their genre, children’s literature aim to enrich children’s colorful and innocent world through the provided themes, heroes and narrative techniques, and to deliver them several values and behaviors (Arseven, 2005). The tales, as the first genre that comes to mind in children’s literature and that has no intention of directly instructing the child (Aslan, 2016), raise certain awareness regarding national and universal values as well as developing the child’s thought and expression skills. Tales prepare the child for the life, thus for the future, through indirectly explaining the truth as well as nurturing the child’s spirit and enriching his/her imaginary world (Şirin, 1994).

Samed Behrengi usually wrote tales and aimed to convey facts of life indirectly to the reader through imaginary events (Erkan & Aykaç, 2014), and his book *The Little Black Fish* is considered as one of the works that could be used in value education. It is possible to observe from the relevant literature that children’s literature such as novels, tales, stories and fables were taken into consideration in terms of value education (Akçay & Baş, 2015, Akkaya, 2014, Arıcı, 2016, Aslan, 2016, Batur & Yücel, 2012, Deveci, 2013, Erdal, 2009, Genç & Yalınkılıç, 2011, Karatay, 2007a, Uzuner Yurt & Simsek, 2016). However, within this relevant literature, it is not possible to come across a value education research focusing on Samed Behrengi’s books. Yet, according to the study conducted by Türkyılmaz (2015), Samed Behrengi is among the first authors that comes to mind of class teachers once children’s literature is mentioned. In this regard, this study was intended to investigate the values in Samed Behrengi’s “*The Little Black Fish*” tale. It is considered that the examination of the book “*The Little Black Fish*”, which is famous worldwide, suggested as plus seven-year-old tale book, was selected as the book of the year in 1968 by the Children’s Books Council in Iran (Kodal Gözütok, 2008), was awarded prizes at the International Children’s Book Fairs in Bratislava and Bologna, and was translated into Turkish by different translators, in terms of its inherent values would contribute to the relevant literature.

Research Model. An analytical research model was adopted in this study, which intends determining the values within the book “*The Little Black Fish*”. In analytical research, which does not fit the qualitative and quantitative research classifications implemented in most educational

research, events, thoughts, concepts, and works are analyzed through document review (McMillan, 2004; McMillan & Schumacher, 2014).

Data Collection and Analysis. Document review method was used to in collecting the research data. Document analysis includes the analysis of written materials that contain information about the facts or phenomena within the framework of examination (Yıldırım & Şimşek, 2016). This research focuses on the tale written by Samed Behrengi, “The Little Black Fish”. The data obtained in the study were analyzed through content analysis. In the content analysis process of the research, initially data were coded, themes were determined, the suitability of the themes was tested and finalized, and the findings were interpreted. Within the scope of this study, classification of values of Schwartz (1992) and Rokeach (1973), which are resources in relevant literature, were taken into consideration in determining the appropriate themes after creating the codes. Confidence, transferability, consistency and confirmability criteria were utilized in order to ensure the validity and reliability of the data collected through document review in this research (Lincoln & Guba, 1985).

Concluding Remarks and Suggestions. According to the outcomes of this research, the book “The Little Black Fish” has themes of power, achievement, hedonism, stimulation, security, self-direction, universalism, benevolence, conformity, and tradition. Values such as being curious, ability to choose own goals, being free, being creative, outspokenness, self-confidence and being determined were found to be related to *self-direction*; being courageous, having a stimulating life, and experiencing a changing life were found to be related to *stimulation*. Values such as a meaningful life, true friendship, being honest, being helpful, being forgiving, generosity, compassion, love, sacrifice, respect and appreciation were found to be related to *benevolence*, gentleness, self-control and obedience were found to be in relation to *conformity*, and being smart, being successful, having influence, being competent and being logical were found to be relevant to *achievement*. Values such as having a taste and pleasure of life were related to *hedonism*, loyalty, family security, responding to kindness, desire for the continuity of cooperation and social order were related with *security*, values such as being modest, accepting what life brings and adherence to tradition were found to be related to *tradition*. In addition, values such as being open-minded, asking for a world full of beauty, seeking world peace, being in harmony with nature, respecting wisdom and gratitude were found to be related to *universalism*, having authority, having social power and leadership values were regarded to be related to *power*.

It is possible to assert that the values emerged as the outcomes of this research are in parallel with the values set forth in children’s books and textbooks in literature, yet include differences in their expression frequency. For instance, according to Akkaya (2014), the most frequent values in tales are tradition, power, achievement, pleasure, stimulation, security, conformity, benevolence and self-direction. The value of universalism is not noticed frequently. In this regard, the themes emerging in these two studies overlap with each other except universalism.

According to this research, in the book “The Little Black Fish” self-direction and stimulation are the most emphasized values within the themes. In a study conducted by Akkaya (2014), the most common values in Keloğlan tales were found to be tradition, power and achievement, respectively. According to Kaygana et al. (2013), the most frequent values in illustrated children’s books are conformity, hedonism, tradition, benevolence, stimulation and universality and the least frequent are power, security and achievement. In this context, the most emphasized values in this study are in parallel with the most emphasized values in the research of Kaygana et al. (2013), yet does not comply with it in terms of other value themes. In the books examined according to the findings of

Körükçü, Acun Kapkiran and Aral (2016), conformity and hedonism were found to be the leading values and the lowest value distribution was observed for power. As is seen, the findings of Körükçü, Kapkiran and Aral also differ from the findings of this research. This could be explained by the fact that the message to be delivered by the book “The Little Black Fish” is different from a classical tale, that the tale has the aim to augment the curiosity towards unknown, endorses continuous learning, aims self-development and renewal through its contribution to development of personality.

In the illustrated children’s books investigated according to the study of Körükçü, Acun Kapkiran and Aral (2016) indicate that prevalent values are conformity, being kind and hedonism. The findings of the mentioned research indicate similarities with the book “The Little Black Fish” and illustrated children’s books in terms of the frequency of self-direction, conformity, and stimulation values, since “The Little Black Fish” focuses on these values as its main themes. In addition, it is possible to assert that the values within the themes of tradition, universalism, stimulation and self-direction provide similarities in both studies. Moreover, it could be mentioned that the values that come forward in this study, such as honesty, benevolence, kindness, cooperation, courage, tolerance, appreciation, compassion, peace and generosity overlap with the values emerged in the studies conducted by Doğan and Gülüşen (2011), Deveci, Belet and Türe (2013), Fırat and Mocan (2014) and Karatay (2007a). This overlapping could be explained by the fact that the basic values aimed to be delivered to children in textbooks or in children’s books possess similarities.

Values of benevolence, help/cooperation, modesty, love, friendship and courtesy, which are frequently mentioned in this study, coincide with the findings of Erdal (2009) and Dirican and Dağlıoğlu (2014), yet does not comply in terms values of courage, leadership, and peace, being the least frequently mentioned values in abovementioned studies and most frequently mentioned values in this study. While the findings of this study overlap with the results of the study conducted by Şentürk and Aktaş (2015), in terms of the frequency of values such as resolution, determination and self-confidence, they do not overlap in terms of the lower frequency of values such as being submissive, being content with what one has, and displaying loyalty.

Another outcome of this research is that the most emphasized values in the book “The Little Black Fish” were found as ability to wonder, choosing own goals, being free, being outspoken (self-direction), being courageous (stimulation), having a meaningful life (benevolence) and being kind/polite (conformity). Furthermore, values such as desire for the continuity of the social order (security), being obedient (conformity), accepting what life brings and accepting tradition (tradition), having authority, having social power (power) were found to be frequently mentioned values and were not supported in the tale. This finding presents similarities with the findings of Çolaker (2009). As a matter of fact, the relevant study also emphasizes that the Little Black Fish character depicts a personality which is criticized by the society it lives in, due to its nature that questions, is curious, self-confident, courageous, sociable, open to innovations, eager to learn and explore, acts according to own rights, and rejects thoughts that are contrary. According to the results of the research, values such as modesty, generosity, love, appreciation and sacrifice are less frequently mentioned.

It is possible to suggest that Samed Behrengi’s book “The Little Black Fish” could be utilized in direct and indirect activities in order to deliver the stimulation values such as being courageous, benevolence values such as being helpful and honest, besides the self-direction values of curiosity, being free, choosing own aims, being free, especially for the children in elementary school. Additionally, it would be possible to design research with experimental models in order to determine the effect of the book “The Little Black Fish” in delivering the values within the values classification.